

17

DISSERTATIO SOLLEMNIS MEDICA
DE
RHEVMATISMO
PURPURACEO

16

*****

QVAM
DIVINIS AVSPICIIIS
ORDINISQVE MEDICI CONSENSV
PRAESIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO, EXPERIENTISSIMO,
DOCTISSIMOQVE,
PETRO IMMANVELE
HARTMANNO,

PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTORE, MEDICINAE
THEORETICAE, CHEMIAE, ET MATERIAE MEDICAE
PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO, ACADEMIARVMQVE
CAESAREAE NATVRAE CVRIOSORVM, ET ELECTORALIS
MOGVNTINO-ERFVRTENSIS SCIENTIARVM VTILIVM, NEC NON
SOCIETATIS DVCALIS TEVTONICAE HELMSTADIENSIS
SODALE

D. VIII. OCTOBR. A. R. S. cl^ol^oCCLXIII
PRO GRADV DOCTORIS
SYMMSIQVE MEDICIS HONORIBVS OBTINENDIS
IN IVLEO MAGNO

PVBLICE DEPENDET
AVCTOR
CHRIST. IVSTVS GOTTLIEB TANNER
HERZBERGA-GRVBENHAGENSIS.

*****
HELMSTADII,
E TYPOGRAPHEO DRIMBORNIANO.

DISSERTATIO SOLLEMNI MEDICAE
DE
RHEUMATISMO
PULMONARIO
AUCTOR
PETRO IMMANNUELE
HARTMANNO

INSTITUTI MEDICAE UNIVERSITATIS
WURTEMBERGENSIS
PROFESSORIS PUBLICI
MEDICINAE
CENSURAE
D. JOHANNIS WILHELMI
HARTMANNI
M.D.C.C.C.C.

IN VITRO M.D.C.C.C.

CHRISTOPHUS GOTTFRIDUS FANNER

WURTEMBERG

VIRO

EXCELLENTISSIMO, DOCTISSIMO,

CONSULTISSIMOQVE

LVDOVICO GODOFREDO
TANNERO,

IVRIS VTRIVSQVE DOCTORI,
ET CAVSARVM ACTORI APVD FRANCOFVRTENSES
AD MOENVM LONGE CELEBERRIMO,

PATRVELI SVO

OMNIBVS PIETATIS ET REVERENTIAE NOMINIBVS

COLENDO,

VT
INNVMERORVM BENEFICIORVM
IN SE CVMVLATISSIME COLLATORVM
GRATAM MEMORIAM

PVBLICE RECOLAT,

SIMVLQVE

TANTI VIRI
MVNIFICENTISSIMO PATROCINIO
IMPOSTERVM QVOQVE RES SVAS
FORTVNAMQVE SVAM
DE MELIORI COMMENDET,
PRIMITIAS HAS ACADEMICAS

IN
VENERATIONIS, PIETATIS,
OBSEQUIQVE TESSERAM

OFFICIOSISSIME

COLENDO.

D. D.
A V C T O R.

DISSERTATIO SOLLEMNIS MEDICA
DE
RHEVMATISMO PURPURACEO.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Dici vix potest, quantus hominum numerus, saltem his in regionibus, per totius fere huius anni tractum de continuis propemodum doloribus rheumaticis sint conquesti, adeo, ut nunc in publicam quasi omnium querimoniam hic excefferit morbus. Quin populari quasi inuasionem in omnes fere singulosque irruerunt hi dolores, ut, quibus pepercerint, nulla fuerit hominum conditio, nulla aetatis, sexus,

A 3

tem-

temperamentiue ratio. At enim vero, id quod fausto omnino omine accidisse videtur, plerisque, dum praedictis his cruciatibus maxime angebantur, superuenit, tanquam Deus ex machina, purpura rubra, copiosissimis turgidissimisque pustulis per cutim erumpens, et modo commemoratos dolores efficacissime dispellens. Cuius singularis solutionis quotidiana fere obseruatio effecit, vt, disputandi materiam, qua secundum academicas leges summam merer in medicina dignitatem, meditatus, in hac pertractanda persisterem, nec iniucundum hoc, nec infructuosum fore argumentum mihi persuasus. Dabunt interea pro benignitate ipsorum veniam, lectores, sicubi forte per festinationem, ad quam OPTIMI PRAESIDIS mei maxime imminens ex hac illustri Iulia Carolina discessus me impulit, erraero aut non vbiq; apta scripsero atque opportuna. Homo enim sum, nec humani quidquam prorsus a me abesse perfecte scio.

§. I.

§. I.

Quotiescunque homines conspiciamus, qui generatim de lassitudine atque grauitate totius corporis conqueruntur, simulque alterne recurrentes horripilationes et phlogoses cum turbato somno et imminuto ciborum appetitu sentiunt; speciatim vero in hoc illoue membro, et singulariter non circa articulos, sed in ipsa parte musculosa, dolorem percipiunt pungentem, vibratorium, lancinantem, et carbonum ignescentium instar ardentem, eminentiorique in eodem membro grauitate vexantur, adeo vt etiam moueri difficilius possit, et nonnunquam perfecte rigidum videatur, remittente vero dolore interdum leuiter intumescat, sub ipso vero insultu omnis externi caloris sit impatiens: tunc eiusmodi homines *rheumatismo* laborantes existimamus.

§. II.

§. II.

Ex his autem singulis phaenomenis (§. I.) accurate inter se collatis comparatisque haud male acque erronee agere nobis videtur, si *rheumatismum* in dolente musculofarum partium spasmo; ex internis causis orto, et in leuem earundem partium tumorem desinente, consistere contendamus; hacque definitione hunc morbum complectamur.

§. III.

Facile autem ex his modo disputatis (§. I. II.) intelligi potest, quantum intersit discriminis rheumatismum inter et alios morbos, qui aliquid ceteroquin similitudinis cum eodem habere videntur. Qui *primo* frequentissime vulgo cum hoc morbo confundi solet, est dolor arthriticus: sed haud difficulter etiam discerni potest, si modo ad affectum attendatur locum.

Quippe

Quippe rheumatismi sedes in musculosis tantummodo deprehenditur partibus: arthritidis vero ipsis articulationum iuncturis ligamentisque inhaeret. Porro etiam interdum catarrhales affectus, et rheumatismi inter se confunduntur: sed, licet haud dissimilis sint originis, vel ipso tamen loco quoque differunt, cui ambo insident; quandoquidem catarrhorum sedes potissimum glandulosas partes occupat, et ex feri stagnantis acriori natura oritur, rheumatismus vero, ut iam satis diximus, solas sibi velut proprias vindicat partes musculosas. Ad haec etiam neque tantus ardor, neque tantus dolor, quantus in rheumatismo percipitur, catarrhalibus affectibus inest; unde etiam fit, ut nostro vernaculo sermone hos *kalte Flüsse*, istum vero *einen hitzigen Fluß* appellemus. Dein etiam rheumatismo aliquid similitudinis interest cum inflammatione, praesertim si tumor rheumaticus simul leuiter rubeat (§. I.). Interim tamen tam ratione na-

B

turae,

turae, quam ratione phaenomenorum maxime differunt. In rheumatismo enim solam deprehendimus feri stagnationem, a particulari congestione ortam; in inflammationibus vero perfecta humorum, et in specie sanguineorum potissimum, adest stasis. Neque tumor ruborque rheumaticus cum eo, qui incendia comitatur, plane conuenit: hic enim et articularum manifestas ad tactum offert pulsationes, plus ruboris intensioris habet, magis dolet, facile in suppurationem abit, duritieque insigni praeditus est; ille vero contra nunquam adeo est intensus, ut pulsantes arteriolae tangi possint, porro remissioris et maxime pallidi est ruboris, minusque dolet, minusque durus est, nec, nisi externis topicis emollientibus et suppurationem efficientibus medicamentis maxime inopportuna ratione diu et assatim tractetur, vnquam pus contrahit et in abscessum abit. Denique est quoque aliquod doloris, tumoris, ruborisque genus, quod

quod externas interdum sequitur violentias, verbi
caussa, contusiones, conquassationes, ictus, et id ge-
nus alias iniurias. Verum enim vero quum haec
caussa manifesta sit et ad haec externa, rheumatismus
vero, vt ex definitione patet, nunquam, nisi ab in-
terna caussa (§. II.), oriatur, nemo facile cum prae-
dicto tumore dolorifico rheumatismum temere con-
funder.

§. IV.

Interest autem ad argumenti nostri accuratiorem
pertractationem, vt porro doceamus lectores, ipsos
rheumaticos dolores inter se variis adhuc subspecies
generibus distingui. Atque huius distinctionis qua-
tuor plerumque ordines constituere solent Patholo-
giae scriptores. Scilicet *primo*, originem rheumatif-
mi diuersam intuiti, distinguunt eundem in sangui-
neum et serosum: quorum prior is est, qui sanguinis
stagnationi ortum debet suum, posterior vero, et

priori frequentior, qui a fero stagnante excitatur. Porro alia rheumatismi est in fixum atque vagum distinctio. Quippe is vocatur ille, qui in loco quodam musculo corporis nostri profundas egit radices, et ibidem diu et fere continuo quasi infixus haeret; hic vero is, qui per vniuersi corporis musculos hinc inde vagatur, crebriusque sedem suam mutat. Tum aliud constitui solet discrimen inter verum spuriumque rheumatismum, qui solummodo ex diuersa symptomatum grauitate dignoscuntur. Quippe, si dolores rheumatici sunt acutiores, lancinantes, et intensi, insignique tumore affectae partis stipati, verus dicitur rheumatismus: e contrario vero si haec omnia phaenomena sunt maxime remissa, absque tumore, et ea inprimis doloris sensatio adest, quasi contusa essent membra, spurii nomen accipit rheumatismus. Denique maxime sollempnis et praecipue nostro argumento illustrando inferuiens est rheumatismi diuisio in simpli-

simplicem et compositum; quorum prior a sola simplici humorum congestione oritur, posterior vero humorum congestorum qualemcunque acrimoniam simul inuoluit. Hoc nomine habemus rheumatismum *venereum*, si miasma venereum sero impuro est intermixtum; *scorbuticum*, si dyscrasia scorbutica simul adest; *cachymicum*, si generatim impuritas humorum rheumatismo oriundo ansam dedit; *purpuraceum*, quem iam pertractamus, si materia purpuracea serum inquinavit et acrimonia sua rheumatismum excitavit.

§. V.

Verum enim vero, ut non solum perspiciant lectores, quomodo hic ipse purpuraceus generetur rheumatismus, sed ut intelligant quoque, unde ipsi per superuenientem purpuram accidat solutio, inter-

est omnino, expedire antea generatim omnes istas causas, quae fons et origo huius mali merito sunt vocandae. *Formalem*, quam Pathologi dicunt, causam ipsam a nobis supra (§. II.) constituta rheumatismi definitio exponit, vnicè nimirum in spasmo musculari quaerendam. *Materialis* autem duplici ex fonte prodit, partim nempe ex vasorum distensione, si stagnans sanguis aut serum subsit; partim vero ex eorundem irritabilium canalium irritatione, si serum particulis salinis acribus varii generis sit foetum. Ex quo etiam statim *remotae* rheumatismorum causae facile aestimari possunt: quippe hae, si *primo antecedentes* spectentur, cum in feri sanguinisque stagnatione, tum in acrioris falsique feri in minima vascula ingressu consistunt. Ex his *porro* remotis causis *praedispicientes* sunt intuitu humorum peccantium, tam plethora, praecipue cum spissitudine coniuncta, huiusque propiores causae, venae sectio omissa, haemorrhagiae

con-

consuetae imminutae aut penitus suppressae, vita sedentaria, lauta atque opipara, aut otio diffluens, et cetera; quam feri sanguinisque acrimonia, ex iisdem fere, quas modo recensuimus, causis inducta, vel etiam ex variis impuris miasmatis extrinsecus illata. Solidarum autem partium vitio si ortum debeat rheumatismus, praecipua esse solet causa ipsa earundem debilitas atque atonia, a qualibuscunque causis generata; verbi gratia, a venere et crapula nimia, vehementioribus crebrioribusque animi commotionibus, meditationibus laboribusque nimis, violentiis externis per ictum contusionemque illatis, dispositione connata atque haereditaria; et id genus aliis. Denique et huc referas temperamentum sanguineum et sanguineo-phlegmaticum: quippe cui praedictae praedisponentes causae imprimis tanquam propriae sunt vindicandae. Superfunt tandem recensendae *occasionales* causae, quarum potiores atque

que frequentiores sunt refrigerium nimium, praesertim exaestuationi magnae nimiaeque succedens; unde etiam fit, ut sub crebrioribus tempestatum vicissitudinibus magnisque aëris atmosphaerici mutationibus, quales potissimum veris et autumni sunt comites, copiosissimae et saepenumero velut grassantes rheumatismorum sint accessiones. Porro huc merito referendus est calor nimius externus, praecipue si vni alterique corporis parti nimis atque intempestive admittatur. In hunc quoque censum maxime veniunt omnes singulaeque naturales haemorrhagiae, si grauius fuerint turbatae. Sollemnis denique chronici praesertim et habitualis, quem vulgo dicunt, rheumatismi esse solent caussa fonticuli antiqui et diu fluentes, nunc vero neglecti et exsiccati; quoniam enim consuetus in hunc locum humorum adfluxus emissario nunc caret, magnam omnino eorundem congestionem stagnationemque ibidem fieri oportet.

§. VI.

§. VI.

Atqui hae omnino nunc expositae varii generis
causae (§. V.) ad rheumatismum quoque purpura-
ceum spectant; ut nunc haud adeo difficile sit expe-
ditu, quatenam huius singularis adfectus sit notio at-
que causa, et quonam modo solutio fiat, demon-
strare luculenter. Scilicet, ut suo iam disputauimus
loco (§. IV.), purpuraceus hic rheumatismus est
spasmus musculorum dolorificus, cum aliquali tumo-
re coniunctus, a particulis salinis singularibus purpu-
raceum miasma constituentibus, sero intermixtis, et
latera minimorum vasculorum irritantibus, ortus.
Proinde rheumatismus purpuraceus a nobis quoque
ad genus rheumatismorum compositorum superiori
loco (§. cit.) iam est relatus, et ex materialibus causis,
antea recensitis (§. V.), alteram, irritationem
nempe vasorum, agnoscit causam, ex antecedenti-
bus

C

bus

bus vero feri falsi acriorisque in minimos canales ingressum (§. cit.), et ex praedisponentibus caussis feri sanguinisque acrimoniam, tanquam fontem, habet.

§. VII.

Ex occasionalibus vero caussis (§. V.) purpurei rheumatismi praesertim hornotini, merito accusandas esse existimamus mirificas illas tempestatis vicissitudines (§. V.), quae praesentem annum vniuersum adeo ab innumeris fere praeteritis annis distinxerunt, vt similis tempestatis perpetuo mutabilis atque infinitis variationibus notatae vix vlla hominum memoria recordetur. Hiems enim per integros paene nouem menses protracta, ineunte tamen Februario mense octo circiter admodum calentibus diebus interpolata, et protinus iterum intenso frigore exacerbata,
aestas

aestas dein succedens, (ver enim fuit nullum,) primo feruentissima, mox vero pluuiosissima simulque frigidula, facere omnino non potuerunt, quin tot vicifitudinibus perpetuo mutaretur atque turbaretur insensibilis per cutem transpiratio, quot ipsa tempestas mutabatur. Hinc tanta grauissimorum morborum cohors! Hinc illae lacrymae! Hinc toto fere anno febres peripneumonicae, catarrhales, rheumaticae, biliosae, et passim intercurrentes exanthematicae malignae. Praecipui vero frequentissimique omnium in hac morborum scena, his saltem in regionibus, fuerunt rheumatismi nostri, nulli corporis parti parcentes; qui, si aegros fatis superque per aliquot dies hebdomadesque vehementissime vexarant, tandem a copiosissima superueniente purpura rubra chronica, quam etiam scorbuticam vulgo medici appellare solent, soluebantur et dispellebantur. Vnde nemini

dubium fore existimamus, haec ipsam materiam purpuraceam, sero innidulantem, rheumatismorum praegressorum fuisse causam; inprimis quod eum plerumque in ea ipsa parte, quam occupauerat dolor rheumaticus, posthaec etiam primum et saltem copiosissime erumpere animaduersae sunt pustulae purpuraceae, tum quod deinde remota et ad corporis superficiem per emunctoria cutanea eiecta hac causa cessauit quoque effectus inde rheumatismus.

§. VIII.

Tametsi vero perquam difficilis quaeestionis res est, expedire atque velut ad vnguem demonstrare, quatenam propria et singularis natura mixtioque materiae huius sit purpuraceae chronicae, (ab acuta enim miliari alba ob insignem symptomatum diuersitatem

tatem omnino quoque maxime diuersa est existiman-
da,): tamen hoc est verum, quam quod verissimum,
quod etiam sudores admodum foetidi, pustulae ad-
modum pruriginosae, aliaque phaenomena testantur,
materiam hanc ex particulis salinis copiosissimis, for-
san alcaliscentibus, oleosisque aut, si mauis, sulphu-
reis intime nuptis esse compositam. Fac ergo, per-
petuis vicissitudinibus constringi iterumque expandi
meatus cutaneos, et mox sudoribus diffuere homines,
mox iterum horripilationibus spasmsisque periphericis
affici: tum profecto fieri non potest, quin serum ex-
crementitium et sua natura iam leuiter salsum, quan-
doquidem particularum sulphurearum, salinarum,
mucidarum atque aquearum est colluuius, alioquin
ex dictis emunctoriis eliminandum, maiori, quam par
est, copia in humano corpore retineatur, et tandem
ita augeatur, vt non solum copia sua vascula minima

distendat, verum etiam acrimonia sua salina irritabiles tunicarum, ex quibus haec vasa coaluerunt, fibras irretet, pungat, stimuletque. Atque haec ipsa irritatio, hoc in vasculis irritabilibus incitamentum primaria quaedam rheumatismorum est causa; sicut iam per ante demonstrata abunde satis dedimus euetum (§. V.). Verum enim vero haec ipsa quoque actio mutua, hic intestinus humorum attritus, hic eminent vasculorum in transeuntes humores impetus materiam ipsam purpuraceam, praecipue scorbuticam, ex ipsis corporis nostri humoribus vel optimis laudabilibusque eoluere atque progignere potest. Cum enim in animali corporis nostri mixtione, uti ex physiologicis institutionibus luculentissime constat, semper particulae salinae diuersi generis oleosaeque reperiantur, simulque cum aqueis terreisque, diuersa tamen mixtionis proportione, humorum nostrorum
massam

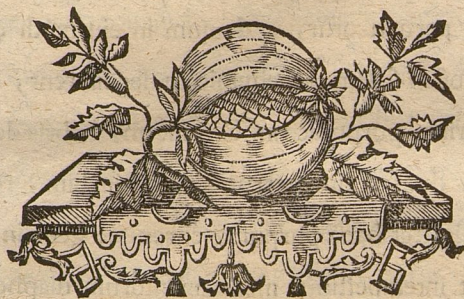
massam constituent; fit exinde facillime, ut sub iugiac perenni motu, praecipue fortiori illo atque transpressorio, (quod barbare dicere liceat,) qui distensionem vasorum, a congesto et per suppressam transpirationem accumulato sero productam, sequitur, in intensissimum motum intestinum resolutoriumque rapiantur humores, sub utroque hoc motu, ratione particularum suarum constituentium, immutentur, adeoque peruertantur, ut demum in eiusmodi colluuiem serosam salis cacochymicam degenerent, quae ad materiem purpuraceam chronicam, rubris deinde pustulis, dum cutim perumpit, distinctam, requiritur. Illustrat hanc purpurae chronicae genesin peruersus et intempestivus medicamentorum diaphoreticorum, quippe etiam vasa minima nimis stimulantium usus, qui, quotidianis fere experimentis, varii generis exanthemata, et singulariter etiam purpuram rubram

rubram producit; quemadmodum hoc luculentiori
commentario excellentissimus PRAESES meus, dum
adhuc Halae viueret, demonstraui in *Dissertatione de
incongruo diaphoreticorum usu, frequenti adfectuum ex-
anthematicorum causa*, alieno nomine scripta, et illu-
stri *Andrea Elia* BÜCHNERO Praefide defensa

Halae, MDCCLII.

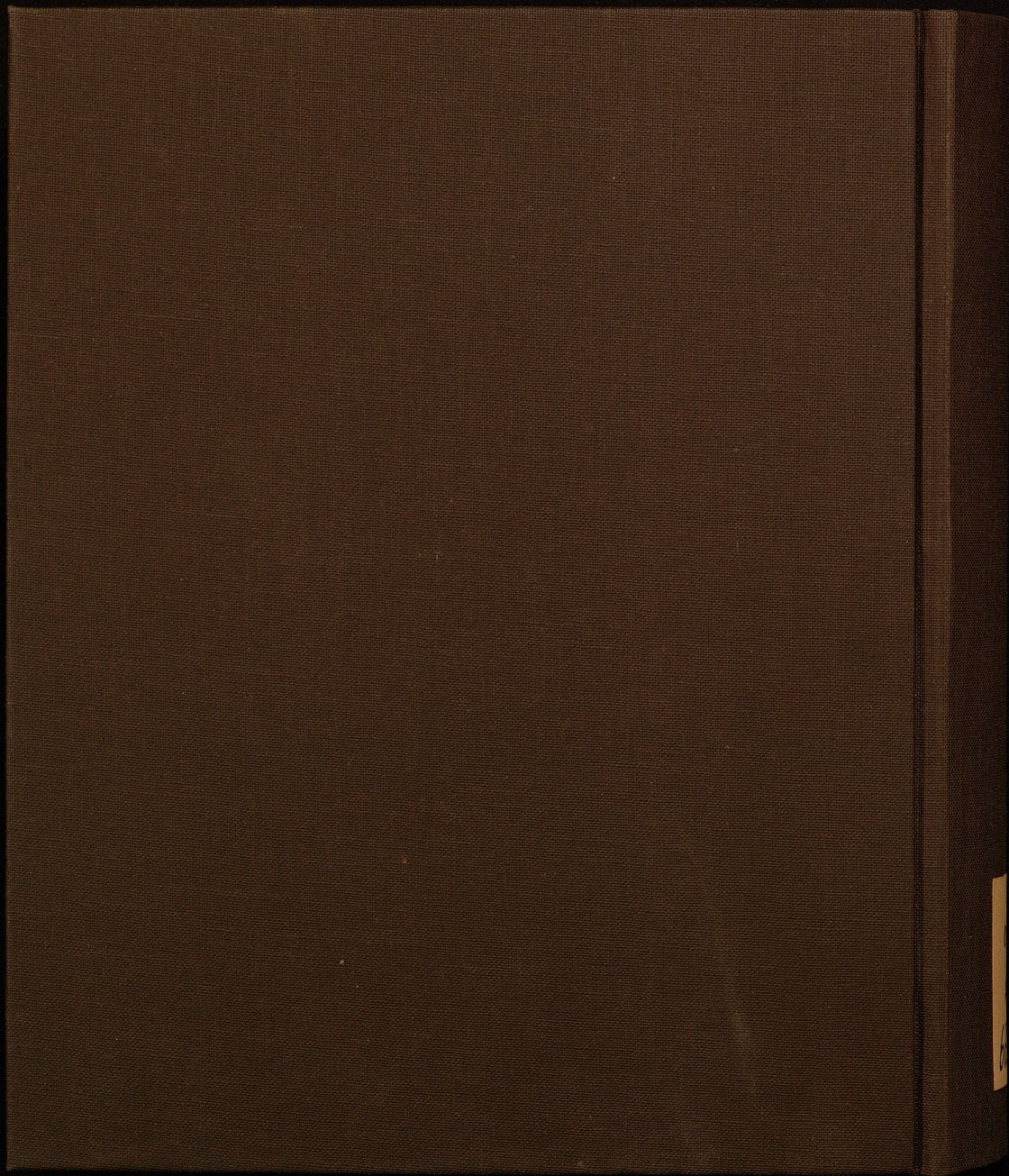
01 A 6631 ✓

ULB Halle
004 931 246

3

DISSERTATIO SOLLEMNIS MEDICA
DE
RHEVMATISMO
PVRPVRACEO

*****
QVAM
DIVINIS AVSPICIIS
ORDINISQVE MEDICI CONSENSV
PRAESIDE
VIRO EXCELLENTISSIMO, EXPERIENTISSIMO,
DOCTISSIMOQVE,
PETRO IMMANVELE
HARTMANNO,

PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTORE, MEDICINAE
THEORETICAE, CHEMIAE, ET MATERIAE MEDICAE
PROFESSORE PVBLICO ORDINARIO, ACADEMIARVMQVE
CAESARAE NATVRAE CVRIOSORVM, ET ELECTORALIS
MOGVNTINO-ERFVRTENSIS SCIENTIARVM VTILIVM, NEC NON
SOCIETATIS DVCALIS TEVTONICAE HELMSTADIENSIS

SODALE
D. VIII. OCTOBR. A. R. S. 1763
PRO GRADV DOCTORIS
SYMMISQVE MEDICIS HONORIBVS OBTINENDIS
IN IVLEO MAGNO

PVBLICE DEPENDET
AVCTOR
CHRIST. IVSTVS GOTTLIEB TANNER
HERZBERGA-GRVBENHAGENSIS.
*****
HELMSTADII,
E TYPOGRAPHEO DRIMBORNIANO.

16

